

njegov strateški važan, a uz to i pitoreskni položaj, pojedinačnosti gradjevine i oblici konstrukcije i ornamentika, a osobito pako ostanci bogatih i značajnih slika al fresco, sve to podaje ne samo strukovnjaku već i svakom naobraženom laiku točnu sliku stepena prosvjete, na kojemu je bila Srbija tik pred katastrofom na Kosovu. Tu se vidi da koncepcija potječe sa istoka, a konstrukcija sa zapada te da je majstor naime spojio ovo dvoje u takovu neraziučivu i jedinstvenu cjelinu, da je to postalo nešto treće i nešto sasama samostalna i posve nova. Taj spomenik nam pokazuje pute kojima bi pošlo umjeće da nije Kosovo oštricom svojom prekinulo sve niti. Prekinulo je, ali ih nije uništilo! Taj spomenik, kao što i stotina drugih jasno i glasno govore o tome, samo što mi te glase još ne razumijemo sasvim. Na arheoloziima je i na stručnjacima, da tumače i razjašnjavaju te nijeme svjedoke drevne naše prosvjete, koja je cvala pod nježnom njegom domaćih dinastija, na zapadu do XII., a na istoku do konca XIV. stoljeća, na njima je da taj mrtav stanac prime život i da se ostvare u

ona vremena još nejasni ciljevi ovoga doba. Ne, kopiranjem, niti imitiranjem nećemo postići svrhu i preporoditi ono što je zamrlo, već samo točnim, pomnijim i nepristranim proučavanjem i istraživanjem spomenika. Mi ne trebamo njihovih forama, ni njihovih konstrukcija, već treba, da se probudi i oživi duh, koji je stvarao djela kao gigantski grad — manastir Manasiju, to čudo srpske zemlje! A da se taj duh probudi, tomu mogu i moraju pomoći arheolozi: Njihov rad, njihova nauka ne smije biti iskopavanje propaloga iz prošlosti, već oživljavanje i podržavanje: onog što treba da uvijek živi. Arheologija mora podati pobude i za rad sadašnjosti, a ne gubiti se u sitničavom ispipavanju indiferentnih arheoloških pitanja. Zato je baš nekako simbolički odabrao odbor najsjajnijih spomenika Srbije, Manasiju, koji je evo od Kosova amo sve preživio, da zatim u novo doba novom naraštaju kaže, da samo doista vrijedna djela traju i ostaju kroz vremena za vremena. A to eto imadu jugoslovenski arheolozi svojim radom u novo doba kazati jugoslovenskom rodu!

Ciro M. Iveković.

ABECEDA I AZBUKA.

»Abeceda i azbuka,
To je naša teška muka,
Mi bi svrhu stigli prije
Da razlike ove nije«;

»To jedino nas još dieli! —
Tako mnogi kod nas veli,
Misleć, da iz vrutka toga
Proizijeće sva nesloga.

Al je drugdje, ne u pismenih,
Uzrok, što smo razciepljeni:
Krv je naša nestrpljiva,
Ništ' pismena nisu kriva.

Jer ko negda, tako i sada
Zli duh medju braćom vlada,
Svaki svoja više cieni
Sredstva, nego cilj občeni.

Abeceda i azbuka
Dva su grla jednog zvuka,
Jedan duh nek vlada u njima,
Pak će biti, što bit ima! — —

Mirko Bogović.

PUBLIKACIJE.

Poznati francuski vizantolog Louis Bréhier napisao je nedavno veoma dobar članak L, architecture serbe an Moyen Age (Le Moyen Age, XXIII.) 2-e série, (1921.), 150.—71.). On je hteo njime upozoriti francusku publiku na duboke i temeljne studije Gabriela Milleta: L' école grecque dans l'architecture byzantine (Paris, Lecond, 1916.)

i L'ancien art Serbe. Les églises (Paris, de Boccard, 1919.) i upoznati ju s njihovom sadržinom. Članak B. je pisan bez velikih pretenzija, ali je svejedno više nego savestan i jasan ekscerpat iz spomenutih M. studija. B. je, naime, još jače nego li M. naglasio, kako je poznavanje razvoja srpske umetnosti potrebno za tačno upoznavanje razvoja celokupne umetnosti i —

kao istoričar — vrlo je brižljivo utvrdio zavisnost razvitka srpske umetnosti od različitih središta političkog života kod Srba i od pravaca srpske političke ekspanzije. Koliko je B. neumoran u naglašavanju ove zavisnosti, toliko je radostan što može honorirati originalnost srpskim umetničkim koncepcijama i utvrditi da Srbi u svom umetničkom radu nisu nikada bili ropske kopiste, nego da su i u umetničkom stvaranju stalno čuvali svoju jaku narodnu individualnost. B. s uspehom nagoveštava, da originalni i prerađeni umetnički obziri kod Srba odgovaraju srpskim intelektualnim i moralnim kvalitetima; za određeni tevrđenje trebalo bi više specijalnih studija.

Ovakvo razborit i jasan prikaz M. studija dobro bi i nama došao. N. R.

*

»Zgodovinsko društvo u Mariboru« (Istorijsko društvo u Mariboru) osnovalo se je godine 1903., te protegnulo svoj djelokrug na bivšu nižnju Štajersku, Prekomurje i Korušku. Izdalo je dosad 17 godišnjaka »Časopisa za zgodovinu in narodopisje« (za istoriju i narodopis), većinom kratkih vredne sadržine. Duša je društvu od njegova početka prof. Dr. Fr. Kovačić, sada predsednik i urednik društvenomu glasilo. »Časopis« izlazi i sad, ma koliko se borio sa materijalnim poteškoćama. Članarina je društvu 20 din. godišnje; članovi primaju časopis badava. Uz časopis izdaje društvo ponekad i monografije te je na pr. izdalo veliku Kovačičevu monografiju: »Trg Središće«. Sa potporom Jugoslavenske Akademije u Zagrebu počelo je društvo da izdaje postumnu Štrebljevu »Historična slovnica slavenskog (slovenačkog) jezika«; izašao je treći snopić, a zbog finansijskih poteškoća društvo će morati da prekine daljnje izdavanje te gramatike. Društvo podržava i svoj muzej, koji se sada spojio sa bivšim nemačkim muzejem, te priređuje javna predavanja. Fr. I.

*

Stanoje Stanojević: Car Dušan Beograd, 1922. (Odštampano iz »Bratstva«, 16.). Istorija gotovo svakog naroda ima u nizu svojih vladara jednu ličnost, s kojom se kasnije kroz vijekove vežu najbolje i najslavnije veličine dotičnoga naroda. U aspiracijama za uskrснуće tih velikih nekadašnjih epoha Car Stevan Dušan iz roda Nemanjina postao je simbol srpske snage i najveće moći na balkanskom poluotoku, i on je u jednoj tradiciji pokupio oko svoga mističnoga lika sve nade, težnje i podvige, što su srpski rod podizali u vrijeme ropstva kroz stoljeća najstrašnijih patnja i poniženja. Postao je simbol veličine i slobode naroda. I baš taj najveći vladar, u tradiciji najidealniji, a u istorijskoj istini i

sa čitavim nizom tamnih strana, postaje središtem ne samo guslenih opjevanja, nego i prikazivanja analista i kronista, kojima ga čas u svijetlim, čas u tamnim bojama prikazuju. »Bratstvo«, koje ima zadatak prosvjećivanja širokih masa naroda, bilo je sretno, da je povjerilo baš prof. Stanojeviću, da portretira toga vladara, i on, danas, kad je ta slavna tradicija samo jedan lijepi spomen, a ne realni portret, cilj i san oživotvorenja Dušanovoga carstva, koje je dostojno sa svojim pokoljenjima uma velikoga Vožda, dade narodu ovu istinu iz toga najslavnijega perioda srpske istorije prije Kosova. Prof. Stanojević sjajnim stilom dao je u najmarkantnijim potezima veliku epohu, kojoj je središnom car Dušan, nazvan od pokoljenja s pravom — Silni. Sva Dušanova politika i vojnička osvajanja, kulturna i civilizacijona nastojanja, u priložu prof. Stanojevića tako jasno i logičko pokazuju nesamo njega, Dušana, nego sav njegov ambijent, bliži i daljnji, u njegovoj proširenoj državi, kao što i izvan nje. Jednom riječi, tu su u tom portretu dane sve one bezbrojne komponente, koje su rezultirale i u uspjesima Dušanovim, kao i u brzom rušenju svih tih uspjeha, nakon smrti Dušanove. Car Dušan, jedan silni despot bezobziran u svojim planovima, stekao je dovoljno neprijatelja, koji su se po smrti potrudili, da mu uspomenu nesamo umanje, nego i ocrne. Prof. Stanojević u tom prikazu dovodi u ravnotežu i izvještaje nesklone caru, kao što i legendu, pjesničke i nacionalne tradicije. U toj neobično važnoj i velikoj epohi, kauzalni nexus između zbivanja i velikih posljedica psihološkom analizom i izvrsnim refleksijama dovodi pred nas prof. Stanojević, na jedan osobito prijemljiv i simpatičan način. Uza sve to osjećamo, da su stil i forma samo sredstva, pomoću kojih modernih metoda prikazuje prof. Stanojević ličnost cara Dušana i čitav onaj golemi sklop istorijskih vrednota, koje baš čine tu epohu za srpski narod tako velikom, i tako važnom. Iako ovaj prikaz, jer je namijenjen širim krugovima, nije opterećen naučnim aparatom, to se osjeća, da je ova mala studija ostavila u naučenjakovom stolu velik aparat, pomoću koega je sazdan ovako sjajan portret. Vrijedno je, da iza ove i ovakove studije, prof. Stanojević prosljedi i drugima. V. N.

*

Profesor ljubljanskog univerziteta, dr. Nikola Radović, poznat je već otprije s naročitim svojim sklonostima studiju i istraživanju mnogih pitanja na području srpske istorijografije. Njegova studija »Rajićeva Hrvatska istorija« (Rad, 222.) pokazala je, da se on dao na jedno golemo područje još neobrađenog i neobjašnjenog pitanja razvitka srpske istorijografije, kao što i onih svih spoljnih utjecaja, koji su formirali razne faze

te naše istorijografije, od analističkog i hroničarskog stupnja do modernoga genetičkoga i socijološkoga. Malena, ali vrijedna studija, »O počecima istorijske kritike kod Srba« 1922. Beograd (Posebno otisnuto iz Spomenice S. M. Lozanića) jednako pokazuje, da profesor Radojčić ide dobrim putem u obrađivanju toga nadasve zamršenoga pitanja. Ta mala studija više je nacrt i navještaj jednoga većege i opsežnijega djela, za koje znam, da ga prof. Radojčić već dulje vremena sprema. U spomenutoj tezi daje Radojčić svoje poglede na kronike Gjorgja Brankovića, na Istoriju Crne Gore od vladike Vasilija Petrovića, i na istoriju Pavla Julinca. S Jovanom Rajičem gleda prof. Radojčić početak drugoga perioda istorijske kritike. U tom prvom periodu nema dakle djela, koje bi se moglo po svojoj obradi, tehnic i istorijskom metodu mjeriti s načinom jednoga Luciusa (XVII st.), šta više ni za stoljeće ranijega Fraciusa Illyricusa (XVI. st.), ali ona već pokraj sve svoje i religiozne i patrijotske tendencije krije u sebi prve maglovite početke kritike historijske, iako još ni izdaleka ne daju naučna djela izgrađena na kritički ispitivanim izvorima. Za našu današnju nauku od neobične je važnosti upravo ispitivanje njihovih izvora i njihovih odnošaja prema savremenoj i prethodničkoj literaturi, kao što i o mjeri i o oprezu u njihovoj upotrebi. Tu je prof. Radojčić zahvatio pravo, i kad mu uspije u njegovim daljnjim radovima provjeriti u tih naših starih istorika i u njihovim radovima sve sudjelovanje njihova intelekta, čuvstva i fantazije, vidjet će se jasno, kako je sva ta naša istorijska kritika, od početka, do druge pole XIX. stoljeća, bila daleko od naučnog istraživanja i istorijske objektivnosti. Bezuvjetno je važno i korisno, da se i sve to ispita i ustanovi.

V. N.

*

Među Kuglijevim tzv. Pučkim knjigama izdao je Vj. Klaić studiju o izdavanju i širenju hrvatske knjige pod naslovom »Knjižarstvo u Hrvata«. Sve dojačnije fragmentarne predradnje dobile su napokon ovom publikacijom duго čekanu odmjenu, a povijest naše kulture prvi cjeloviti essay o sredstvu, koje je uvijek bilo najprimarniji dokumenat svih kulturnih emancipacija otkad pismo postoji, ticalo se to vjere, nauke, beletristike, umjetnosti ili pak pismenog promicanja civilizacijskog stupnja materijalne naravi. Pa ako »pokušaj« i nije bez manjaka, jedno m. o. zbog »pučkog značaja« dotične edicije, a drugo zbog skandaloznog nehaja najinteresiranijih faktora, samih knjižara — koji su i danas u Jugoslaviji u prvom redu papirničari, a kao knjižari još uvijek bez organizacije i bibliografskoga centra — ipak je autoru uspjelo unatoč neprimljenih

informacija skicirati izgradnju motora, koji je u prvo vrijeme doslovno »tiskao« knjige hrvatske pa ih s više ili manje uspjeha stavljao u promet naših kulturnih pruga.

U Hrvata su one išle od zapada trakasto prema istoku, a ishodišta su znali u potrebi nakon političkih katastrofa i peripetija instinktivno sretno premetati daleko »iza fronte«. Kad je rukopisno glagoljaštvo moralo malo po malo uzmicati pred efektima Guttenbergova izuma, u novom vijeku, naročito u mletačkoj Dalmaciji, centar tiskarske, a potom i knjižarske produkcije zapadnog dijela u Hrvata osvio se u samoj Veneciji. Rafinirano gospodstvo Sinjorije nad našim narodom nije mu uzmoglo spriječiti kulturnu reprezentaciju pod firmom hrvatskoga imena. Dašto, ovu su kulturnu osebnost spekulativno iskorišćivali mletački nakladnici, no dosta, da je značajna činjenica povoda, što od Marulićeve »Judite« u versih hrvatski složene i 1521. u Veneciji tiskane, »knjižari iz štacuna ki drže libar (mačku, ljljan i sl.) »za signao« moraju računati s publikom raspoloženom za kulturu hrvatskoga jezika. I dok je pretežni dio naroda i dalje stoljećima čamio pod tuđinačkim despocijama, utješno je da se ovdje ondje snaga njegova kristalizira ne samo trađično isprazno u galijotstvu i u janjičarstvu i u carskom kmetovanju, već i u ovoj posebnoj »knjižarskoj« kulturnoj i tako vidljivoj afirmaciji.

Treba samo pogledati ovdje priloženi dio jednoga hrvatskoga »kataloga« iz butige na mletačkoj Rivi od Hrvatov. Koliko je tu odraza kulturnoga života i potreba našeg svijeta po Dalmaciji uz jezično-nacionalnu afirmaciju! No još prije ovog postranog, provincijalnog života hrvatskog, oko prenešene matice u »slovenskom orszagu« pod verhovništvom habsburgovačkim trajaše za reformacije i protureformacije obilno kolanje knjiga, a pri zadnjim samosvojnim dnevima banovinskih dinasta hrvatsko se plemstvo u drugoj polovici XVII. i na osvit XVIII. stoljeća neobično mnogo bavilo pitanjem državne tiskare, s Ritterovim nastojanjima, i tako utjecalo na produkciju i razvoj prometa knjiga.

U daljnjim poglavljima autor je sustavno pretresao i povijest samih tiskara, jer je u nedjeljivoj vezi s knjižarstvom samim. U tom pregledu, naoko suhoparnom, probija napokon i sam, tako reći, sistem prošastog kulturnog života: ukus publike, udio državne vlasti, pa materijalni razvoj naše tadašnje književnosti u svima pokrajinama do Gaja. Zatim onaj slavni most do naših dana, romantičarski napon iliraca, knjiga kao roba patriotska, dobrovoljno kolporterstvo među intelektualcima, kada su čitaonice bile kulturna ognjišta u punom smislu riječi i kada su vrijedile riječi legije besplatnih agenata:

*Broy Kenigh Hervafchib gimenovanih
od z Aota nahodise u Butighi Bartu-
la Occhi Kenigara, na Rivi od Har-
vatom, pod slamenyem S. Dominica;
cina i olikoyer occitna vest.*

N Avifchyenge Malte Mfukarstove, alliti Plac Gospoin	
L. —: 8	
Nauk karfchianski alli Dottrina mala	L. —: 8
Nauk karfchianski alli Dottrina vella	L. —: 1
Historia alli Pifni od Olive	L. —: 8
Historia od Filothene	L. —: 6
Historia od Malte	L. —: 8
Historia od Kgliffa	L. —: 6
Historia od Mandaline Pokornize	L. —: 6
Historia od Xivota Oflipa pravedna fina Patriarke Giaco- va	L. —: 10
Historia od Grada Budina	L. —: 6
Historia od obragnienya Grada Deca	L. —: 8
Historia od fina Razmetnoga	L. —: 10
Historia od Rabigne Anibala Lucia	L. —: 16
Giarula alli Testament ftari i novi	L. —: 16
Pokriplienye Umiruchih	L. —: 12
Historia Udovize Judite, i Olopherna	L. —: 10
Historia od Vazetya Szighete Grada	L. —: 8
Zernalo Duhouno, toyest pocetach i fuerha xivota Nafte- ga	L. —: 4
Vkazanye vuridnosti Ruzaria fvetoga, i otayftva od Prif- vetoga Ruzaria iftumacena	L. —: 16
Xivot Gospodina Nafcega Iffufa Iffukarfta	L. —: 16
Xivot Blaxene Divizze Marie	L. —: 16
Xivot Svetih	L. —: 4
Officij Blaxene Divizze Marie	L. —: 10
Officij Vellike Nediglic	L. —: 4
Officij Svetoga Antona od Padue	L. —: 14

Popis hrvatskih knjiga od g. 1712. Iz Klaićevog „Knjižarstva u Hrvata“. (Zagreb, 1922. S. Kugli.)

»Vjeruj mi pobro, već sam od sama skuplja-
nja predbrojnika ogolio« i »Zaista ja i Vi
najbolji smo rodoljubi, ja što knjige pišem u
ovo doba, a Vi što se za nje brinete. Ta je-
dva bi dva konja povezla od Karlovca do
Zagreba, što smo mi ispisali, dok je evo
knjiga nešto po svietu prošla«. To su rabote
i pokreti, koji dopiru i u Bosnu do fratra
Jukića i u Dalmaciju do Preradovića, Kuz-
manića, Kaznačića i drugova.

Klaićev essay doprinio je naposljetku i
mnogo onom današnjem slabom poznavanju
kulturno historijskih procesa napose u dru-
goj polovici XIX. stoljeća, osobito iza apso-
lutizma, u provizoriju i u prvim nagodbenim
decenijama. Koliko je n. pr. još i danas aktu-
elan projekt G. Stj. Deželića iz g. 1867.: »Ne
shvate li na pr. matičari duh našega
vremena, te maticu ne budu htjeli preustro-
jiti prema pučkoj potrebi . . . da se usta-

novi . . . da se školske i druge knjige daju u komisiju samo onim knjižarom, koji bi mogli odgovoriti svim gore navedenim potrebama, onim (naime) knjižarom, kojima nije poglaviti zadatak ovdje širiti njemačke ili u Primorju talijanske časopise i knjige, a psovati djelovanje hrvatskih književnika, premda ga i ne znadu; onim knjižarom, koji bi gdje treba mogli i htjeli držati svoje filijalke, ili barem često slati u sve krajeve svoje okolice marljive nosioce i nudioce naročito hrvatskih i srpskih knjiga.

Preznačajni su i oni teško sabrani statistički podaci o prodi hrvatske knjige, kojom dugo vremena gospodovahu stara Matica i sl. društva — zadužbinska. Autor je prikazao i nacrt poslovanja glavnijih zagrebačkih knjižara među kojima bijaše, a i danas ima jedan dva kulturna pregaoca, ali se nije osvrnuo i na zlokobne posljedice po našoj široj kulturnoj pučini prije i u ove — po riječima autorovim — »naše čovječanske dane«, da je moguće i da se tu dopušta nositi firmu quasi promicatelja najodličnijih kulturnih ustanova, a ovamo traže već decenije trovanje krvavom kriminalnom »literaturom« i zasipavanje vašarskom makulaturom i skandaloznim kalendarima. A ipak je i ovo partija, koja se u povijesti naše kulture mora osvijetliti . . .

Ova po svojoj mogućnosti dobra Klaićeva knjižica prilično je i opremljena, suviše i ilustrirana s 10 slika i doličan pendant Kuglijevim popularnim knjigama o Lisinskom i o Šenoi. Jos. M.—č.

Kao 9. sveska Prosvetne Biblioteke (Sarajevo, 1922.) štampana je knjiga Tihomira R. Đorđevića, poznatoga etnologa i kulturnoga historičara, Naši narodni običaji. Đ. prvo daje sažetu i jasnu definiciju običaja, a potom ih razvrstava u grupe, bez ikakve tesnogrudne uobraženosti da samo ova podela valja i nijedna druga. Po njegovom rasporedu — koji je za praktičnu obradbu veoma pogodan dele — se naši običaji na socijalne, ekonomske, religiozne, pravne i medicinske. Pregled razvoja odnošaja između običaja i celokupnog narodnog života — naročito državnog i religioznog — nije mogao biti ovde iscrpno prikazan, ali je proučen toliko razgovetnim i markantnim crtama da se već po njemu vidi, kako bi bilo veoma potrebno specijalno proučavati uticaj turskog vladanja na ponovno patrijarhaliziranje našeg društva, koje je u Nemanjičkoj dobi uvelike počelo iz toga stanja izlaziti. Đ. je dao ovde za taj posao dobre upute i naznačio glavne probleme. Isto je tako lepo nagovestio, kako bi bilo zanimljivo utvrditi, koliko su tuđe crkve i države delovale na razvoj običaja našeg naroda, gde je on došao u njihovu uticajnu sferu, i kako su, opet naši običaji — metanastasičkim kretanjima —

unošeni u ranije tuđe etničke oblasti. Pošto moderni život naglo satire narodne običaje, to Đ. s razlogom upućuje, da ih treba što pre sabirati, i to čvrstim metodom, za koju on daje dragocene primedbe, upućujući na već izrađena uputstva Jugoslavenske i Srpske Kraljevske Akademije za taj posao. Spisak naših zbirki narodnih običaja pri kraju knjige brižljivo je probran i potpun.

*

N. R.

Iz »Glasnika Srpske pravoslavne patrijaršije« za 1922. preštampano je D. Laza Mirković svoju studiju: Crkva Petkovića (Srem, Karlovci, 1922.). To je filijala manastira Šišatovca, blizu Šida, u Sremu. Crkva je danas sasvim zapuštena i naglo se ruši, te je to uputilo M. da je opiše pre nego što sasvim propadne, da bi tako bar za nauku sačuvao, što se još da spasti. Crkva je podignuta 1588. god., dakle u doba obnove srpskog crkvenog života iza prvog vaskrsa Srpske patrijaršije pod Makarijem 1557. god. M. je sabrao sačuvane stare opise ove crkvice, iz kojih se vidi, da je ona već u XVIII. v. bila mnogo zapuštena. U proučavanju same građevine on se ne upušta, jer — veli — taj posao ne razume, nego je svu svoju brigu posvetio opisu i tumačenju veoma zanimljivih slika na zidovima, koje se još dobrim delom mogu razabrati. Lik same sv. Petke se ne može razaznati, dok je ostali deo slike dobro sačuvan. M. ovo vrlo zanimljivo tumači: U ovakim se slučajevima redovno tvrdi, da su Turci kopali svecima oči i tako im lica oštetili, no već je Lj. Stojanović dokazao, da to rade i naše žene, koje kopaju svecima oči, tucaju malter u sitan prašak i time leče oči. M. pak navodi pouzdano svedočanstvo, kako baš s Petkovića — koju u okolici jako cene — žene gule malter, tucaju je i piju od groznice. Ceo M. opis slika u Petkoviću vrlo je plastičan, a tumačenja su temeljna. On je privukao i dovoljno materijala za uspoređivanje, te je petkovičkom živopisu tačno odredio mesto u razvoju srpske ikonografije. Koliko dobro dolazi za ovaki posao temeljno liturgičko znanje, to se prijatno oseća gotovo na svakoj strani ove simpatične knjižice. Ton raspravljanja je u nauci neobičan — meko sentimentalno, ali ipak u granicama ukusa, i ne čini utisak afektacije.

N. R.

*

U kolijevci slavistike ostvariše češki naučenjaci, u prvom redu lingvisti, nastojanja oko izdavanja novog časopisa za slavensku filologiju u široku smislu s imenom »Slavia«, dvostruko potrebna već za vrijeme klonulosti Jagićeva »Archiva«, koji u jednu ruku »Slavia« i nastavlja. A očit biljeg toj svezi daje sam Jagić svojim člankom »Uspomena«, osvrćući se iza duga, plodna a na-

porne rada oko uređivanja »Archiva« unatrag na njegov historijat. Da se ovdje vodi osobit račun o ovom časopisu, razlog je osim njegova općenoga značenja za sav kulturni slavenski svijet napose to, što u ovom širokom naučnom programu, obuhvata prema uvodnom članku redakcije pored slavenske lingvistike te literarne historije i starine i narodopis, stariju i kulturnu povijest, koliko su u dodiru s filologičkim disciplinama. Prema tome programu već prvi svezak, što je dosada izašao, broji među suradnicima bugarskog folklorista A. Arnaudova s raspravom »Bujenec«, u kojoj prikazuje do pojedinosti osobit običaj, što se u nekim krajevima Bugarske pod gornjim imenom odigrava u proljeće o velikim postima. Nastoji ga objasniti i proniknuti u njegovo značenje (igranje u otvorenu redu, upravo polukolu, najviše na Lazarov dan; lica i njihovi nazivi, simbolika igre i t. d.) uzimajući na oko i srodne običaje ostalih južnih Slavena (»lazarice« i »kraljice«) i Rumuna (»dragajka«), ali ne iscrpivši još svega toga komparativnoga materijala. Etimologiju naziva »bujenec« izvodi od »bujan« — »bujati«. U etnografsko područje zalazi još referat direktora varšavskoga etnografskog muzeja dra. E. Frankovskoga o novo organiziranom poljskom društvu »Towarzystwo ludoznawcze« i njegovim važnim obnovljenim edicijama »Lud« (časopis) i »Wisla« (folkloriska biblioteka). Kulturne se historije dotiču važniji prikazi F. Pastrnka o dvjema knjigama bugarskoga naučenjaka A. Feodorova - Balana o sv. Ćirilu i Metodiju te o sv. Klimentu i L. Niederlea o djelcu A. A. Šahmatova »Najstarija sudbina ruskoga plemena«, gdje je skupio i popunio svoje na filologičkim temeljima izgrađene nazore o tome predmetu.

I sva ostala grada (gdje se među imenima lingvista i literarnih historika N. Durnova, S. Kuljbakina, M. Murka, A. Brücknera, J. Jakubca, van Wijka, J. Polivke i t. d. nahode i prinosi južnih Slavena F. Ramovš, S. Ivšić i A. Belić) odaje odličnu redakciju dvaju redaktora Oldřicha Hujera i Matije Murka, koji časopisu daju osim svoga autoriteta sama i priznanja vrijedne principe redigiranja (svaki se članak štampa onim jezikom, pismom i pravopisom, kako ga je auctor pisao) napose što se tiče štamparskih griješaka koje se jedva mogu naći uza sve obilje jezika, pisama i njihovih štamparskih tipova.

M. G.

*

Profesor praškog sveučilišta dr. Bidlo dao nam je svojom »Poviješću Rusije od početka XIX. stoljeća do naših dana« djelo, koje se odlikuje mnogim dobrim osebinama i koje može da posluž veoma dobro svakome, tko se zanima ne samo za Rusiju već i za Europu uopće a naročito za Balkan i za Južne

Slavene. Ono što on kaže za poznatu knjigu Ed. Driaulta »La question d' Orient« da »srećno spaja zahtjeve nauke i popularizacije« (str. 316 ovog prevoda) može veoma dobro da se primijeni i na njegovu knjigu. Ali ona odaje i to, da je auctor tako duboko proniknuo u ruski jezik, pismo, religiju, običaje, u rusku vanjsku i nutarnju politiku kao malo koji od »zapadnjaka« koji su se bavili Rusijom: Nijemci, Englezi, Francuzi itd. uopće ne mogu da ruske prilike poimaju onako, kako ih poima naš auctor.

Sadržaj knjige dade se ocrtati sa nekoliko riječi. Iza uvoda, u kome riječ o politici i reformama Petra Velikoga i Katarine II., crta auctor doba napoleonskih vojna, prevlast Rusije u Europi u prvoj polovici 19. stoljeća, vladanje Aleksandra II., Aleksandra III., novije doba, rusko-japanski rat g. 1904.—1905., ruski nacionalizam i konačno rusku politiku za balkanskih ratova i učestvovanje Rusije u svjetskom ratu do revolucije g. 1917.

Za nas je osobito važna ruska balkanska i istočna politika i razvoj odnošaja između Austro-Ugarske i Rusije a ove momente nije Bidlo nikad pustio s vida. Već u uvodu je riječ o balkanskoj politici Katarine II. (str. 7) i o pitanju oslobođenja balkanskih Slavena (str. 11). Dobro je istaknuo auctor, da je Aleksandru I. zapravo Napoleon osvijetlio znamenovanje Balkanskoga poluotoka za Rusiju, budući da je Aleksander zabacivao istočnu politiku Katarine II. (str. 26). Mir u Bukureštu 28. maja 1812. bio je izlazište kasnijeg napredovanja Rusije u srednjoj Aziji, gdje je našla neku odštetu za izgublenu prevagu na Balkanu (str. 41). Kako je poslije bečkoga kongresa bila Rusija gospodarica situacije u Europi (str. 49), tako nema političkog i diplomatskog pitanja od veće važnosti, gdje se ne bi čula njezina riječ. U tu godinu pada i začetak suparništva Austrije i Rusije u istočnom pitanju i tom godinom počimlje austrijska turskofilska politika. Karadorđe i Ypsilanti dolaze u Petrograd (str. 52). Kad se u Europi našao jedan čovjek, Bismark, koji je budnim okom pratio Rusiju i njenu politiku na svakom koraku, a osobito pažnju posvećivao ruskoj balkanskoj i istočnoj politici, razumljivo je, da je i ruska politika u uskoj vezi s djelovanjem toga čovjeka. Bidlo je tu stranu ruske politike shvatio potpuno tačno i ispravno i ako se, naročito obzirom na Balkan i obzirom na studije zadnjih dana, neke stranice njegove knjige dadu i popuniti. Zanimljivo je, da je Nikola I. u savezu s Austrijom vidio »osnov svojih najživotnijih interesa« i da prilikom nemira u Hrvatskoj g. 1842. nije htio da njegova vlada podupire revolucionarnu agitaciju u susjednoj državi. (str. 111). Ali g. 1852. podupirala je Rusija borbu Crne Gore protiv Turske a dvije godine kasnije pomišljao je

Nikola i na ustanak Bugara i na savez sa Srbima (str. 128).

Kao što je Njemačka imala svoga Bismarka, tako je Rusija imala svoga Gorčakova. On je za Aleksandra II. dao novi kurs ruskoj ondašnjoj politici. Ali kongresom u Parizu 30. marta 1856. prestala je Rusija da bude odlučujućim faktorom na Balkanu i u Turskoj. Od tada je ona veoma nesklona Austriji (str. 133). To se pokazalo u mnogim fazama ruske politike iza berlinskog kongresa g. 1878. Njezinu su osamljenost Njemačka i Austrija htjele da izrabe u svoju korist. Razumljivo je dakle, da je ruska diplomacija veoma ljuta na Bismarka (str. 190) i ako koješta, što se događalo ne bijaše od njegove volje. Zanimljive su razne faze saveza triju careva, Kalnokyjeva držanja prema Rusiji, zblizjenja Francuske i Rusije te odnošaja trojnoga saveza Njemačke, Austro-Ugarske i Italije prema Rusiji. Između događaja zadnjih godina važno je upozoriti na rezultat balkanskoga rata, koji je omogućio jači utjecaj Rusije na Balkanskom poluotoku a oštetio austro-ugarske i njemačke interese (str. 285).

Već ovo nekoliko navoda pokazuje koliko je dragocjena Bidlova knjiga i za noviju istoriju našeg naroda a i za istoriju opstanka naše kraljevine. I ona literatura, o kojoj govori Bidlo na str. 309—342, može dobrim dijelom da se upotrebi u naše svrhe a naročito onda, kad se budu paralelno ispitivala historija, politika i život slavenskih naroda i država. Vrlo je dakle lijepo, što je ova dobra knjiga izašla u dobrom prevodu dra. Preloga.

J. Nagy.

*

Među edicijama Jugoslavenske akademije u Zagrebu za god. 1921. štampan je prvi svezak »Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena« 25. njegove knjige (urednik dr. D. Boranić, koji već 20 godina vodi njegovu redakciju, uglavnom po jednakim principima). U stalnom dijelu »Zbornika«, koji je namijenjen objelodanivanju same još neobrađene građe, nahodi se u ovom svesku nastavak opširno (a jamačno i u potpunom opsegu) pobilježene folklorne građe sela Varoš kod Broda. Govorom toga kraja reproducirani su ovdje socijalni i individualni način života s mnogo zanimljivih pojedinosti naročito u partiji o zadruzi i o pastirima. Materijal je bilježio još god. 1896. sada ravn. učitelj Luka Lukić, pa premda tako kasno izlazi na svijetlo, ipak je upravo po tome zanimljiv ovakov pogled untrag i isporođivanje s današnjim životnim prilikama u narodu. Manja je radnja u ovom dijelu »Kopanje blaga« u Konavlima (Dalmacija) od Ante Liepopilija.

Rasprave su ovom svesku prinijeli dvije dr. Pavel Strmšek i neutrudivi sabirač i

istraživač naših narodnih tvorevina, Stjepan Banović, obje iz područja narodne epike. Prvi o »Orožju v jugoslavanski narodni epiki« (slovenski pisanu), gdje sistematski, dosta potanko crpe i reda građu iz narodne epike uzimajući u pomoć također i epske elemente iz slovenske narodne poezije. Tumač vrste, naziva i provenijencije oružja, koji se — gdješto i suviše kratak — veže o citate iz narodnih pjesama, omogućuje, da se bar u glavnim potezima predoče kulturni utjecaji (i njihovi putevi) u ovom području našega narodnog života. S. Banović prilaze u nizu članaka »O nekim historičkim licima naših narodnih pjesama« priloge poznavanju većim dijelom slabije isticanih, ili možda i zanemarivanih junaka, pa i nekih poznatijih, još ne posve objašnjenih epskih lica, raščinjajući dosadašnje nazore o nekima takovim ili ih pobijajući (na pr. o Ivanu Senjaninu, Ljutici Bogdanu), upotpunjujući podatke o njima (o Kuni Hasan-agi i dr.), utvrđujući određena nagađanja (na pr. o Malloškiću).

Posljednji su dio sveska »Manji prinosi«, među kojima svraća na se pozornost anegdota, zabilježena g. 1919. od istoga S. Banovića u Drveniku, o nadmudrivanju kneza Kabogé i dužda mletačkoga, s elementima, prenesenim na njih a poznatima i iz drugih ovakovih anegdota. Osim toga ima tu rukovet poslovice iz Cavtata, jedna pripovijetka iz Čakovca (u žup. modruško-riječkoj) i jedna sljepačka pjesma rugalica iz Bukovice — sve upravo manji dopunsci opsežnijoj građi iz tih mjesta već prije u »Zborniku« objelodanjenoj.

Istaknuvš da se i ovaj svezak vrsta vrijednošću, raspoređajem i karakterom građe, obrađujući jače duševnu narodnu kulturu, uz prijašnje knjige, osjeća se ipak šteta, što nema kao u nekim prijašnjim godištim bibliografskoga pregleda suvremenih naših i stranih, napose slavenskih edicija, časopisa i djela iz područja nauke o narodu.

Dr. M. G.

*

Dr. Tihomir R. Gjorgjević u svojim prikazima »Naši seoski zanati« (odštampano iz »Spomenice S. M. Lozaniću«, Beograd 1922) i »Naši narodni običaji« (Prosvetna biblioteka, sveska 9., Sarajevo 1922.) podao nam je sintetički pregled dviju važnih grana našega narodnoga života na osnovi dosada o tom predmetu poznatoga materijala. Lakim načinom dikcije ovi su prikazi također veoma podesni, da za strogo naučna pitanja našeg folklorza zainteresuju i svakoga laika, koji imade iole ljubavi za naš narodni život. Doista i treba, da se interes za nj što više proširuje pa da se rad oko njegova proučavanja sa pospišenjem unapređuje. O tom, što je dosada polučeno u spomenuta dva područja, autor

je dao dobru informativnu sliku, pa vidimo, da nas čeka još ogroman posao, koji moramo svladati u što skorije vrijeme. Za taj posao nije dostatan broj ono nekoliko naših zvaničnih etnografa, već treba da za nj zagrijemo što više novih snaga i izvan strogo naučenjačkoga kruga, koji će autopsijom — jedinim ispravnim no dakako mučnim načinom — crpiti podatke sa vrela narodnoga života. Naročito pak treba da podupremo one, koji su se već dali na takav

posao, pa da domovina i spram njih ne sa-griješi, kako se to dosada mnogo i premnogo puta dešavalo, osobito u našim krajevima, koji su prije bili pod Austro-Ugarskom.

Ova su dva prikaza opet jedan memento — ako to i nije bila autorova nakana — koji nas podsjeća naših propusta i naših tim većih dužnosti spram izgrađivanja naše sopstvene kulture, koja može i mora imati osnova jedino na elementima našega folklora.

V. T.

BILJEŠKE.

* U 1. sv. (s. 89.) citiran je članak dr. Jos. Nagy-a, koji je upozorio na naučne pretenzije Talijana prema Istoku. Obratno, i drugi su narodi centralizovali i prije rata svoja znanstvena nastojanja oko historije opet u Rimu, a i za nas bi bilo prilike, da se je s državne i sa strane hrvatskoga katoličkoga episkopata pošlo energičnije riješavati pitanje zavoda sv. Jeronima. (Isp. dr. V. Novak, »Nova Evropa« knj. II, str. 128.) U »Gazette de Prague« pisao je V. Kybal, čehoslovački poklisar u Rimu, o tom problemu. On ističe potrebu, da čehoslovačka, Poljska i Jugoslavija zajednički osnuju u Rimu institut za proučavanje slovjenjskih povijesti. Čehoslovačka već je kreditirala 50.000 K čs. u proračunu 1922., a to znači tek oko 13.000 lira, svota jedva dostatna za jedan naučni stipendij od nekoliko mjeseci. Poljska akademija u Krakovu votirala je u to ime 1.800.000 maraka. Jugoslavija nije ništa votirala, niti ko za to mari. A ipak bi se rješanjem pitanja zavoda sv. Jeronima neizmjenjerno koraknulo.

* G. dr. Milovan Gavazzi profesor učiteljske škole u Zagrebu i jedan od glavnih suradnika ovoga časopisa pridijeljen je dekretom pokrajinskog namjesnika za Hrvatsku i Slavoniju od 15. IX. 1922. Etnografskom odjelu Hrvatskoga Narodnoga Muzeja u Zagrebu.

* S osječkim Gradskim Muzejem vrlo je nepovoljno. A.-U. Crveni Križ 1914. okupirao je baš najprije m. o. prostorije toga kulturnoga instituta. No došla je i g. 1918., pak muzej još do danas ipak ne funkcionira. Zbirke su neprestano seljene, strpavane u nekakova predsoblja, opet prenašane u dubiozne prostorije, a neki dan ponovo na hrpe porazbacivane. Kustos muzeja g. prof. Vj. Celestin sasvim je nemoćan spram ovog darmara, i funkcioniranje zavoda je sasvim obustavljeno. Kulturnom nivou grada Osijeka svakako ne služi ovo na čast.

* Ministarstvo Prosvjete u Beogradu uzelo je u najam zgradu u Miloša Vel. ul. br. 58. i tamo će se smjestiti istorijsko-umetnički muzej. Ovom prilikom možda će se i u Zagrebu zainteresirati za sličan izlaz iz već nemogućeg položaja n. pr. u zgradi Jugoslavenske akademije, gdje su smještene kao u magazinu i predhistorijska i arheološko-numizmatička i historijska zbirka Hrvatskoga Narodnog Muzeja. Osim toga na pr. muzej za umjetnost i umj. obrt izložen je u ovo dvije godine ops'anka svakih par mjeseci periodičkim, tako reći, i sistematskim potražnjama i željama za rekvizicijom i onako oskudnih prostorija. Gradski Muzej u Zagrebu zgruvan je u sobicu dvije one kule nad Kamenitim vratima. Tako se nijedan muzej u Zagrebu apsolutno ne može pomaknuti ni za stopu razvoja. »Narodna Starina« pozabaviće se uskoro ovim aktualnim pitanjem, koje n. pr. u provincijskim mjestima u Sarajevu i Splitu ne postoji, jer su zgrade u redu. Inače pak odjeli H. N. Muzeja u Zagrebu dotirani su godišnje svaki sa 5 (pet) tisuća dinara. Razabire se, da je tako određeno i za g. 1923.

* U Beogradu je osnovano pod predsjedništvom g. dr. Vulića »Istorijsko društvo«, koje želi unapređivati istoriju i srodne nauke, a ujedno će se po mogućnosti starati i o širenju historijskoga znanja u širim krugovima naroda. Članom može postati svaki prijatelj ove ustanove uz godišnju članarinu od 10 Din. (dobrotvorni 1000 din.). Svrha će se promicati sastancima i predavanjima, svakog 20. u mjesecu na beogradskom Univerzitetu, naučnim putovanjima, knjižnicom i sl. Članarinu treba slati društvenom tajniku g. dr. Dušanu Popoviću, asistentu Univerziteta u Beogradu. Da bi se što bolje pomogla svrha društvena dopustili su:

Ministar Prosvete svim nastavnicima u državi, ako budu članovi društva i žele pribivati društvenim sjednicama, tri dana dopusta bez daljega;